

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, професора
Уваркіної Олени Василівни на дисертацію Анацької Наталії Василівни
«Екологічна освіта: знання і життєво-ціннісні орієнтації сучасної людини»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за
спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти

Загальний стан природного і соціокультурного середовища в умовах глобалізаційних змін справедливо визначається наукової спільнотою всього світу як кризовий. Особливо загрозливою є екологічна ситуація в Україні. Серед загальносвітових загроз екологічного масштабу загострюються, насамперед, проблеми, створені «власними зусиллями», а саме, проблеми забруднення навколишнього середовища, утилізації відходів тощо. Сьогодні побутові відходи вивозять на сміттєзвалища, що призводить до накопичення інфільтрату, який попадаючи в ґрутові води, отрує водоймища, і стає небезпечним для здоров'я людей і тварин. Найяскравішим прикладом такого неприпустимого відношення до екологічних проблем сучасності є недавня трагедія на Грибовицькому сміттєзвалищі під Львовом.

Екологічно неосвічена і ненавчена людина не замислюється над проблемою, яка полягає, наприклад, у забрудненні, засміченні місця свого проживання і цю найгострішу проблему зі сміттям і звалищами безумовно потрібно вирішувати на державному рівні. Тому актуальність та соціальна значимість дослідження «Екологічна освіта: знання і життєво-ціннісні орієнтації сучасної людини», представленого на захист є безперечною. Серед низки чинників, від яких у вирішальній мірі залежить подолання загальносвітових загроз екологічного масштабу, у дослідженні визначена екологічна освіта, яка за висновком дисерантки «може зупинити екологічну кризу» й є одним із «шляхів до гармонізації співіснування людини та природи» (с.84). Таке

звернення дисертантки до філософської рефлексії екологічної проблематики, екологічних знань в сучасному освітньому просторі, обумовлено необхідністю «формування життєво-ціннісних орієнтирів сучасного суспільства і підготовці всебічно розвиненого, відповідального спеціаліста, спроможного практично вирішувати екологічні проблеми різного рівня складності»(с.3).

Сучасна освіта, в умовах кризових екологічних реалій, дійсно стає (з чим важко не погодитися) могутнім чинником розвитку екологічної свідомості та культури молоді в контексті природозберігаючого виробництва і споживання, оскільки реально перебуває в епіцентрі сучасних філософських осмислень глобальної екологічної кризи, яку переживає сучасний світ.

В концептуальній основі дисертаційного дослідження – теза автора про те, що «спрямованість сучасного українського суспільства на сталий розвиток потребує екологізації освіти» сутність якої полягає в тому, що вона «піднімає свідомість людини до рівня актуальних проблем співвідношення людини та природи» й «покликана формувати в людини відповідальність за збереження й оновлення природи, реалізовувати її життєву цінність на практиці» (с.4). Отже здійснення Н.В. Анацькою у дисертації комплексного філософсько-методологічного аналізу становлення екологічного знання; а також визначення на засадах філософії освіти нової сутності екологічного знання в системі сучасної освіти й життєво-ціннісних орієнтацій людини й суспільства набуває особливої актуальності.

Прискорення науково-технічного прогресу, вплив виробничої діяльності людей спричинив зміни у навколошньому середовищі, тим самим актуалізував інтерес до екологічного знання, яке повинно не просто проникати в структуру системи освіти, а, на думку авторки, стати головною її компонентою. Екологічні знання за своїми особливостями впливають на світогляд людей, виробничу діяльність, передбачаючи

пізнання процесів, які відбуваються в результаті практичного відношення суспільства до природи.

Автором дослідження з'ясовано особливості становлення екологічної освіти, яка спрямована на розуміння систематизованих знань про природу, засвоєння умінь і навичок природоохоронної діяльності, формування екологічної свідомості, тобто розумінню єдності людини і природи. Визначено, що екологічна проблематика сучасності в умовах глобалізації може бути вирішена за умов розгляду її через призму екологічного гуманізму, який Н.В Анацька. розуміє як відношення людини до природи з метою гуманізації умов свого буття.

Дисертація Анацької Н. В. здійснюється саме в зазначеному напрямі, а використання системного підходу та діалектичного методу дали можливість різnobічно й глибоко охопити розвиток екологічної освіти, її сутнісні характеристики. Використовуючи такі методи, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, які є основою діалектичної методології, було проаналізовано сучасний екологічний стан в Україні, поняття екологічно-виховної діяльності, поняття ековіталізму. У дослідженні застосовано й інші наукові методи: історичний, герменевтики, метод аналогій. Були враховані сучасні тенденції методологічних досліджень, а відтак, були застосовані класичні і некласичні методи, які взаємодоповнюють один одного.

Застосування Н.В. Анацькою комплексної методології дослідження, дозволило успішно вирішити дослідницькі завдання, здійснити пошуково-дослідну роботу на належному науковому рівні та одержати достовірні результати.

Оцінюючи дане дослідження з точки зору його новизни, слід зазначити, що в ньому вперше сформульовано визначення екологічної освіти крізь призму ековіталізму, як системи характеристик, що містять екологічні знання, котрі мають бути базовими у всіх видах не лише теоретичної, а й практичної діяльності; обґрутовано базову роль

екологічної освіти, яка є зasadникою в сучасній освіті всіх рівнів, починаючи з екологічної просвіти (с.8-9).

Значною перевагою дисертації є її загальна продуманість та логічна структурованість, смислова та змістовна узгодженість мети, об'єкту і предмету дослідження, які відображають проблематику наукових пошуків, зафіковану в темі дисертації.

До теоретико-методологічних здобутків дисертаційного дослідження Н.В. Анацької слід віднести здійснене ґрунтовне осмислення основних освітніх концептів, що репрезентують філософський вимір дослідження екологічної освіти.

Висвітлення поставлених проблем у дисертаційній роботі, побудоване на вагомій науково-теоретичній джерельній базі, здійснюється із врахуванням результатів сучасних наукових досліджень, що свідчить про високу наукову культуру дослідника.

Тема дисертації тісно пов'язана з реалізацією Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року». Загальний напрям дослідження відповідає темі науково-дослідної роботи відділу якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України на 2015–2017 рр. «Світоглядні пріоритети гуманізації вищої освіти» (державний реєстраційний номер 0115U002182).

Основний зміст дисертації розкривається у трьох розділах. У першому розділі «Філософська ретроспектива становлення екологічного знання як засади екологічної освіти» показано, що екологічні знання пройшли складний шлях еволюції, починаючи з первісних донаукових форм стихійного знання до знання сучасних реалій.

Сформульоване нове визначення екологічного знання на основі принципу ековіталізму, тобто абсолютної цінності життя, яке є «знання про стан природи у співвідношенні з активно-дієвою діяльністю людини, знання природних явищ в їх причинних зв'язках з виробничою діяльністю, відношення до природи на підставі об'єктивних законів, що визначають їх

сутнісні характеристики, їх принципи існування, тобто те що є і що має бути, в процесі діяльності людини з точки зору розуміння природи як абсолютної цінності життя» (с.43.).

У другому розділі дисертаційного дослідження «Екологічна освіта як засіб інтегрування людини в природне середовище» авторка здійснює ґрунтовне філософське осмислення глобальних екологічних проблем сьогодення та засобів гуманізації екологічних проблем інформаційного суспільства. Сутність ековіталістичної концепції в екологічній освіті, за визначенням Н.В. Анацької полягає в тому, щоб пояснити, як в умовах інформаційно-технічного суспільства виробляти такі знання, таку діяльність людини по відношенню до природи, які б задовольняли потреби людей і зберігали природу як абсолютну цінність (с.90-91).

Цілком віправдано дисерантка приділяє увагу у дисертації екологічному вихованню, яке «формує життєво-цінностні орієнтації сучасної людини і виступає в якості складової екологічної освіти» (с.111).

Важко не звернути увагу на авторську періодизацію екологічного розвитку особистості, яка пропонується дисеранткою у вигляді трьох етапів. Для первого етапу характерним є несвідоме отримання екологічного знання. На другому етапі особистість здатна оцінити мотиви своїх вчинків відповідно до існуючих екологічних норм. На третьому етапі екологічного розвитку загальноприйняті екологічні норми стають об'єктом критичної рефлексії особистості (с.122).

Третій розділ дисертації «Екологічна освіта як запорука збереження природи і стабілізації суспільства» привертає увагу соціологічним дослідженням, яке дисерантка провела на базі НТУУ «КП» для «з'ясування думок та оцінок студентської молоді щодо вирішення екологічних проблем, з якими пов'язані актуальні проблеми сучасності» (с.154). Соціологічне дослідження виконало роль емпіричного супроводу основної концептуальної ідеї дослідження і перевірки рівня екологічної

свідомості сучасних студентів, а також виявило суперечність між станом навколошнього природного середовища й рівнем усвідомлення цієї проблеми молоддю та ступенем участі у її розв'язанні.

Але разом із високою позитивною оцінкою вище зазначеного доробку Н.В. Анацької у цілому, слід також висловити декілька зауважень і побажань:

1. У підрозділі 2.3. дисерантка робить спробу розкрити життєво-ціннісні орієнтації сучасної людини, які мають сформувати екологічно зорієнтовану діяльність. Тому на с.104 вона дуже впевнено зазначає, що «життєво-ціннісні орієнтації існують у вигляді складної системної ієархії, де кожна цінність займає свою певну нішу». Однак, у тексті автореферату і дисертації дисерантка тільки доводить необхідність формування життєво-ціннісних орієнтацій, забув вказати саме які життєво-ціннісні орієнтації сучасної людини має вона на увазі. Тим більше, що в одному із завдань дослідження авторка акцентує на розкритті «гуманістичних життєво-ціннісних орієнтацій», що знову не находить підтвердження в тексті.

2. Нажаль, у дисертaciї не знайшло відображення вивчення природи та сутності екологічної парадигми, яке було започатковане працями американського вченого Д. Марша (XIX ст.), розгорталось завдяки дослідженням французьких географів П. Відаль де ла Блаша, Ж. Брюона та Е. Мартонна і в більш-менш узагальненому (завершенному) вигляді представлено дослідженнями В.Вернадського. Напрацювання сучасних вітчизняних дослідників філософії освіти, а саме Г.В. Ярчука, на нашу думку, теж збагатило б роботу в контексті ролі екологічної парадигми у формуванні світоглядно-моральних цінностей молоді та студентів.

3. Прагнення Н.В. Анацької розширити спектр досліджуваних проблем, видалося не дуже вдалим при формулюванні предмета дослідження. Відомо, що смислові параметри предмету дослідження мають бути конкретними і недвозначними. У змістовному сенсі «сутнісні й

змістовні характеристики екологічної освіти» як предмет дослідження дуже загальний і поліаспектний на відміну від зазначеної теми дисертації.

4. Конкретизований й розвинутий у дисертації принцип ековіталізму, представлений Н.В. Анацької як «категорична вимога, яка розкриває на науковому рівні шляхи екологізації суспільного буття людей, органічно трансформуючи доцільність із зовнішньої відносно людини в життєво-ціннісну цілепокладеність» (с.185) не виглядає переконливо. Запропонована ековіталістична концепція для розуміння екологічної освіти, має право на існування так само як і інші, тому що екологічна освіта, як цілісне культурологічне явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури, як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України, а також на екологізацію навчальних дисциплін і обов'язково на професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту.

Однак, зазначені недоліки суттєво не впливають на загальну якість роботи. Її тематика, зміст, композиція актуальні, розглянуті достатньо повно й обґрутовано, містять в собі положення, що мають наукову новизну і відбивають головні результати проведеного дослідження.

Висновки до розділів та загальні висновки дисертації є достатньо обґрунтованими, а пропозиції мають практичну значущість. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації та не містить інформації, що не наведена у дисертаційній роботі.

Представлене до захисту дисертаційне дослідження, є самостійним і оригінальним науковим дослідженням.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату й опублікованих наукових праць авторки дає нам змогу зробити такий висновок: дисертація Анацької Наталії Василівни «Екологічна освіта: знання і життєво-ціннісні орієнтації сучасної людини» є завершеним, цілісним, самостійним авторським дослідженням, відповідає вимогам Порядку присудження

наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, до кандидатських дисертацій, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти.

Офіційний опонент

професор кафедри соціальної філософії
та філософії освіти Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова,
доктор філософських наук, професор

